

Candel, materials per a la història

Jaume Fabre

Periodista i historiador

Els feixistes de Cases Barates, alguns botiguers i beates que havien callat com morts i havien passat desapercebuts durant tota la contesa, es llançaren al carrer de bracet amb els soldats d'ocupació, guàrdies civils, falangistes i requetés i suplantaren les nostres cançons revolucionàries per les cançons bel·licoses i patriotes d'ells (...) El Tocinico, que el 25 de gener de 1939, pertanyia a les patrulles de control; el 27 de gener de 1939, se sentia conspicu falangista i es lluïa en la caça del roig." (Francisco Candel, *Crònica informal, sentimental i incompleta (1936-1939)*, pàg. 28. Llibres de l'Índex, Barcelona 1992).

És difícil destriar, en l'obra de Francisco Candel, el que són memòries del que són novel·les. De fet, en tots els seus llibres la component autobiogràfica és essencial. Pot ser una solució de compromís considerar-lo més un cronista que un novel·lista. Per això la seva obra és indispensable per als historiadors de la Barcelona del franquisme.

Els últims anys s'han publicat molts llibres de memòries de gent que va viure els anys quaranta. En general, els qui els escriuen són persones de famílies benestants que, per això, ofereixen informació sobre una part de la vida quotidiana

d'aquells anys. Sabem moltes coses sobre els nois de Sarrià que estudiaven als jesuïtes, però molt poc sobre els fills dels pagesos o dels obrers que visquessin en zones rurals o en barris marginals de les grans ciutats. Els llibres de Candel són un testimoni de valor incalculable, no solament per la descripció d'uns paisatges i d'unes formes de vida, sinó sobretot per

Els seus llibres són cròniques molt útils per reconstruir les formes de vida i les mentalitats d'una part important de la població barcelonina sota el franquisme

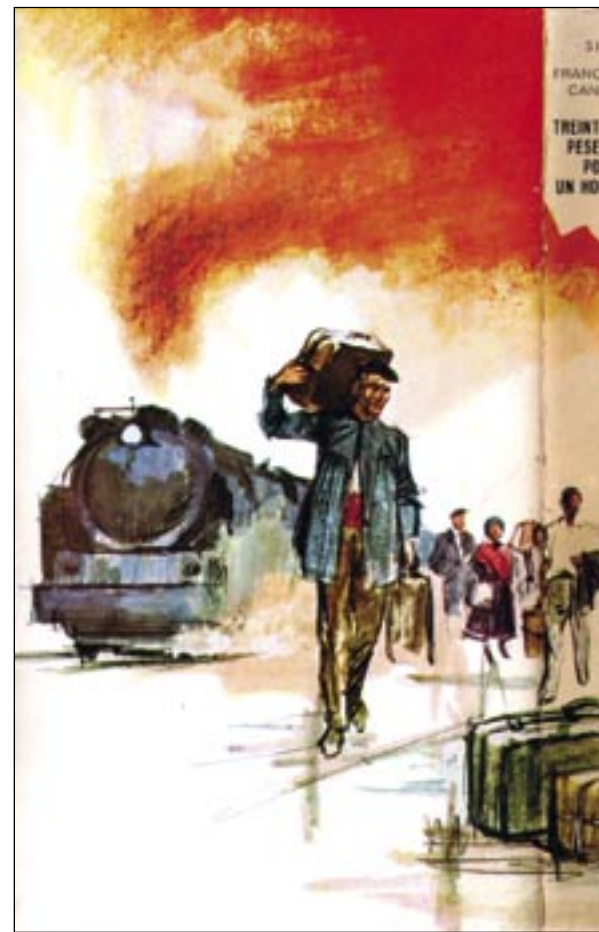
poder fer la història de les mentalitats i dels sentiments pels quals cada vegada més s'interessen els nous corrents historiogràfics. Una mostra pot ser aquest text esplèndid en què Candel va expressar sincerament la barreja de sentiments contradictoris que van lluitar dintre seu

l'any 1939:

"[Durante la guerra] yo me volví rojo furibundo, pasábamos mucha hambre. Luego pasé a ser fascista: los niños son la coña (...). Mis libretas están llenas de vivas a Cristo Rey y a Franco; el día 26, por la mañana hubiera disparado contra los fascistas y por la noche en el campo del payés Macarrillas los soldados nacionales me dieron café. Algo se estaba rompiendo..." (El País, 27 de gener de 1999, encartament *Cataluña*, pàg. 3).

El mateix estat d'esperit és explicat, amb més detall, al llibre que va escriure conjuntament amb Enric Vila Casas, *Memòries d'un burgès i d'un proletari. De la República al 23-F (1931-1981)*, (Editorial Columna, 1996, pàg. 85).

No cal dir que la riquesa informativa més gran la troba l'historiador en els llibres de memòries publicats per Candel als anys noranta, en plena maduresa creativa i amb escriptura en primera persona. Però els llibres anteriors tenen una utilitat igualment gran com a font històrica. Ningú que vulgui analitzar les conseqüències que el Pla d'Estabilització de 1959 va tenir sobre la població a Catalunya no pot ignorar *Ser obrero no es ninguna ganga* (Ariel, 1968) i cap historiador que vulgui reconstruir la Barcelona de postguerra no pot deixar

..... Bibliografia candeliana .....

No ens ha resultat fàcil elaborar la present bibliografia, que ha acabat agrupant 51 títols dels 56 que ha publicat Paco Candel, segons la seva companya Joana Gardes. Alguns d'ells, amb doble edició, en català i castellà. Les obres *Donde la ciudad cambia su nombre*, *Han matado un hombre, han roto un paisaje* i *Els altres catalans*, superen cadascuna d'elles les vint edicions. No relacionem aquells llibres col·lectius ni els diversos pròlegs i epílegs que va redactar.

L'obra de Candel és molt prolífica i deixem de banda el seu important treball com a periodista, encara que alguns del títols publicats són recopilacions d'aquests treballs realitzats a pràcticament tots els diaris de la nostra ciutat i a desenes de revistes i publicacions.

Només ens queda senyalar que no poques obres estan ja descatalogades i per tant no es poden trobar a les llibreries. Sempre queden les biblioteques i el mercat de Sant Antoni.

● **Brisa del cerro**
1954. Novel·la presentada a concursos i editorials. Ningú no va voler publicar-la. Sembla que, finalment, es va editar als 70.

● **Hay una juventud que aguarda**
Janés, 1956. Novel·la. Diverses edicions a Plaza & Janés.

● **Donde la ciudad cambia su nombre**
Janés, 1957. Novel·la que es va presentar al premi Ondas amb el seu primer títol, *El Dado*. Al 1991 és publicada íntegrament per Ediciones B. Més de 20 edicions, l'última per l'editorial La Busca, al 2001.

● **Han matado a un hombre, han roto un paisaje**
Janés, 1959. Novel·la. Plaza & Janés la publica íntegra al 1984. Ha tingut nombroses edicions, la més recent amb La Busca l'any 2001.

de costat les dues obres fonamentals de Candel, escrites als anys cinquanta, i per tant molt a prop cronològicament dels fets que relata, el que els dona un valor molt més gran que els llibres de memòries, on el record, més allunyat, és més reelaborat i per tant han de ser considerats amb més cura per l'historiador. I això és així malgrat el caràcter més literari que tenen, a cavall entre la novel·la i el reportatge. Aquests dos llibres són *Donde la ciudad cambia su nombre* (Primera edició, censurada: Janés editor, 1957. 22ª edició, primera íntegra: Ediciones B,

1991), i *Han matado un hombre, han roto un paisaje* (Primera edició, censurada: Janés editor, 1959. Primera edició íntegra: editorial Plaza y Janés, 1984). Són dues obres mestres que no tenen parí com a retrat d'una època i d'unes gents. Són llibres clau, molt més que el mitificat i reeditadíssim *Els altres catalans* (Edicions 62, 1964), els continguts del qual han estat manipulats incansablement per aquells que parlen d'integració però en el fons estan pensant en rendició incondicional.

Ser obrero no és ninguna ganga va intentar publicar-se el 1968, però va ser segrestat i no va poder arribar a les llibreries fins al 1972. Entremig, es va publicar una seqüela del llibre, en què Candel oferia materials que no hi havia utilitzat. Aquest segon recull de materials sobre la condició de la classe obrera a la Catalunya franquista dels anys seixanta es titulava *Los que nunca opinan* (Plaza y Janés, 1971) i, en ell, a partir de 79 enquestes que l'escriptor havia realitzat, resumia les idees sobre valors com la solidaritat o la consciència de classe, mentre que a *Ser obrero no és ninguna ganga* se centrava en qüestions més materials. *Los que nunca opinan* també fou segrestat en publicar-se, en considerar la censura que era un llibre "de fuerte contenido social e incitador a la revolución social", però el segrest va ser aixecat dos mesos després i va poder arribar a les llibreries quasi al mateix temps que el llibre que li havia donat origen.

També els seus reculls de narracions, com *El empleo* (Marte ediciones, 1965) o *Petit món* (Llibres del segle, 1999) i el seu treball periodístic, en part recollit en llibres (*Apuntes para una sociología del barrio*, Península, 1972; *Crónicas de marginados*, Laia 1976...) aporten una visió de les formes de vida als suburbis obrers que van molt més enllà del costumisme. Mig centenar d'obres publicades

Ediciones GP va publicar als anys 70 moltes obres de Candel a la popular col·lecció Reno, il·lustrades amb impactants cobertes firmades per Gràcia, C. Sanroma i R. Muntanyola i a preus econòmics (50 i 75 pessetes).

donen per a molt.

Candel, a més, ha tingut l'encert d'esforçar-se en què les seves obres, molt censurades quan les va editar per primer cop durant el règim franquista, fossin reeditades en versió íntegra, en arribar la democràcia, i assenyalar amb lletra cursiva els trossos que havien estat suprimits pels censors. Això permet disposar d'uns documents que fan, sovint, cargolar-se de riure al lector, en comprovar l'estupidesa dels qui, des de les oficines del ministeri d'Informació, pretenien conservar les essències repressives del règim, tant en el terreny

moral com en el polític. A *Han matado un hombre, han roto un paisaje*, per exemple, li van treure la frase "se desnudó y se metió en la cama", que feia referència a la protagonista. Quan Candel va argumentar al censor que la gent sol despullar-se en ficar-se al llit, li van respondre que no suprimien la frase per la paraula "desnudarse", sinó perquè enlloc deia que la senyora pregava abans d'anar a dormir, com hauria de fer tothom. Ara pot semblar increïble, però precisament per això les obres de Candel són una eina bàsica per a la reconstrucció de la memòria històrica.

- **Échate un pulso, Hemingway**
Marte, 1959. Novel·la. Edicions 62 va publicar-la en català l'any 1984.
- **Temperamentales**
Destino, 1960. Novel·la.
- **Pueblo**
Destino, 1961. Llibre-reportatge. Publicat al 1974 per Ediciones GP com a *Los importantes: Pueblo*

- **Treinta mil pesetas por un hombre**
Alfaguara, 1962. Recopilació de relats. Publicat posteriorment per Ediciones GP-Libros Reno.
- **Los importantes: Élite.**
Ediciones GP-Libros Reno, 1962. Llibre-reportatge.

- **Els altres catalans**
Edicions 62, 1964. Assaig. Publicada en castellà per l'editorial Península l'any 1976. Nombroses edicions, l'última per Edicions 62 l'any 2002.
- **Sala de espera**
Occitania, 1964. Obra de teatre.

- **Dios, la que se armó**
Marte, 1964. Novel·la continuació de *Donde la ciudad cambia su nombre*.
- **Richard**
Occitania, 1964. Novel·la i obra de teatre alguna part de la qual prové del text censurat a *Échate un pulso, Hemingway*.

- **El empleo**
Marte, 1965. Novel·la curta, és una part del llibre *Pueblo*.
- **Toda la carne en el asador**
Nova Terra, 1966. Recopilació d'articles i conferències.
- **Parlem-ne**
Bruguera, 1967.

- **Viaje al rincón de Ademuz**
Nova Terra, 1968. Llibre de viatges.
- **Los hombres de la mala uva**
Ediciones GP-Libros Reno, 1968. Novel·la.

Continúa a la página 18

